

Протојереј-ставрофор др Радомир ПОПОВИЋ

БУГАРСКА ЕГЗАРХИЈА ИСТОРИЈСКО-КАНОНСКИ АСПЕКТ

Апстракт: Навршило се шездесет година од окончања црквеног раскола између Бугарске егзархије и Цариградске патријаршије (1945-2005). Раскол је трајао седамдесет три године (1872-1945) и представљао је веома сложен проблем унутар Православне цркве, проблем који је и данас присутан а изражен је у појму етнофилетизам. Питање Бугарске егзархије се срећно завршило и прешло је у историју. Проучавају га црквени историчари и канонисти. Међутим, поставља се питање – да ли је и колико ово историјско и црквено-правно питање ипак оставило извесне трагове и последице у црквеном животу данас, у животу пре свега Православне цркве.

Кључне речи: егзархија, патријаршија, етнофилетизам, црквена самосталност, раскол.

Бугарско црквено питање у 19. веку било је веома сложено. Та сложеност се огледа, између осталог, у присуству у овом питању доста нецрквених елемената који нису доприносили изграђивању духовности и основног послања Цркве као такве. Овај мали рад је покушај да се осветле само неки аспекти овог сложеног питања које је било драматично актуално пре више од једне стотине година. Можда је питање Бугарске цркве у другој половини 19. века најбоље вредновао и проценио познати бугарски црквено-правни историчар Стефан Цанков када је рекао: „Црква у Бугарској је била не толико православна и Христова, већ народна, бугарска“, а сам сукоб са Цариградском патријаршијом је обична борба са Грцима, јер ништа духовно и религиозно тада није раздвајало Грке и Бугаре¹. Сумирајући резултате истраживања овог питања, долази се до истог закључка.

¹ С. Цанков, Бугарска Црква: С. Цанков, *Бугарска православна Црква од ослобођења до данашњег времена* /на бугарском/, Софија 1939, 8.

Крај 18. века за Бугаре је био веома тежак и питање ослобођења од Турака је било питање бити или не бити. Одлучујућу улогу и процесу ослобођења од Турака одиграла је њихова народна Црква преко својих врлих представника, монаха посебно, затим свештеника и епископа. сведочанство о томе даје *Житије и страдање грешног Софронија епископа врачанског* (1739-1815). Најпре је био свештеник (Стојко Владиславов), затим се замонашио, а 1814. године постао је Епископ врачански и био је стално на мети прогона од стране турских крцалија. Умро је у избеглиштву у Букурешту (1815). Добро је знао грчки језик са кога је на словенски превео дело *Слова (беседе) за празничне и недељне дане*. Његов кратак запис осликава стање у Епархији врачанској: „Моја Епархија је опустошена, села су нестала, крцалије и Пазванови хајдуци су их спалили; народ је расељен по Влашкој и другим земљама“.

Код Бугара као и код Срба у 19. веку паралелно се одвијало и национално ослобођење и повратак духовне самосталности, односно црквене аутокефалије која је коначно изгубљена укидањем Охридске архиепископије 1767. године. У буђењу националне словенске, односно народне бугарске свести велику улогу у 18. веку одиграо је хиландарски монах Пајсије (рођен око 1720. године у Самоковској епархији). Његово главно писано дело *Историја славенобугарска о народима и светим бугарским царевима*, настала је као плод његовог путовања по словенским балканским земљама (боравио је и у Сремским Карловцима). Важну улогу је одиграо хиландарски архимандрит Неофит (Безволи), затим Иларион (Стојановић) потоњи митрополит Макариуполски. Неофит и Иларион су још 1845. године поднели турској Порти у Цариграду два захтева: 1. да Бугари у Цариграду имају свој храм, и 2. да имају за Епископе Бугаре.

Први отворен сукоб са Цариградском патријаршијом избио је о Васкрсу 1860. године када епископ Иларион на богослужењу није поменуо Цариградског патријарха, већ је многољетствије произнесено султану². Цариградски патријарх Кирило (1855-1860) тражио је да Иларион због таквог поступка буде кажњен, и заиста Свети синод Цариградске патријаршије је 24. фебруара 1861. године збацио је тројицу бугарских

² П. Лопухин, *Историја хришћанској Цркви XIX века*, том 2, Петроград 1901, 351, одломак о Бугарској цркви у српском преводу од Р. Грујића, *Весник Српске цркве* за 1902. годину, стр. 141-142. К. Динков, *Историја Бугарске цркве /на бугарском/, Враца 1953, 79 – на Канону Евхаристије изговорио је Свако епископство православних, уместо Најсветијег патријарха нашег ... Чак су саставили песму коју су певали у част султана, Исто, стр. 79.*

епископа и протерао их са епархија, то су: Иларион, Авксентије Велески и Пајсије у Филипопољу (Пловдиву). Цариградска патријаршија је почетком шездесетих година била спремна да Бугарима за епископе да Бугаре у неколико градова као што су Шумен и Пловдив, али Бугари на то нису хтели да пристану. Цариградском патријарху су упутили једну представку у којој су тражили: 1. учешће у избору патријарха, 2. у Светом синоду да имају шест својих представника, 3. у Народном савету при Патријаршији да имају шест својих епископа и шест световњака, 4. да имају свог представника код Порте, 5. да равноправно учествују у избору епископа. Ради разматрања ове представке образована је једна мешовита комисија, али споразум није постигнут. Изгледа да је због овог неуспеха патријарх Јоаким II (1860-1863) поднео оставку. Нови патријарх Софроније (1863-1866) одржао је један мали сабор 1864. године, али такође неуспешно. Следећи Цариградски патријарх Григорије VI (1866-1871), у циљу превазилажења спора са Бугарима, предложио је као компромисно следеће решење: образовање посебног црквеног округа од епархија које би биле бугарске, али под патријарашким егзархом. Дакле, његов је план био да Бугари имају своју аутономну Цркву, али у границама Цариградске патријаршије. Ову идеју подржава и Руска црква (митрополит Филарет), а одобрила ју је и Порта у 18 тачака у којима се јасно истиче аутономни положај Егзархије зависне од Цариграда. Бугари су и ово решење одбили. Наиме, зазирали су од њега зато што нису „тачно назначене епархије“. Турци су додуше поднели један свој план решења бугарског питања, али га је Патријаршија одбила. После и овог неуспеха патријарх је сазвао сабор 1868. године на који се већина позваних помесних цркава одазвала. Занимљиво је приметити да су на поменутом сабору само Срби били за мирно решење сукоба имајући при томе обзира према бугарским захтевима. Свети синод Руске цркве у Петрограду, био је пре свега против оваквог сабора сматрајући да сам Цариградски патријарх треба Бугарима да подари потпуну црквену самосталност³.

Бугари, међутим и даље нису мировали. Одржан је састанак бугарских епископа: Антим Видински, Доротеј Софијски, Иларион Ловечки и Панарет Пловдивски. Са састанка су упутили представку патријарху у којој траже и црквену и народну самосталност од Патријаршије, а од Порте траже да им о томе изда ферман. Турска Порта је овом захтеву Бугара изашла у сусрет и 27. фебруара 1870. године издат је ферман о

³ Ал. Јовановић, *Постанак Егзархије у Турска, Русија и Србија*, Скопље 1936, 124.

Бугарској егзархији (- видети у Додатку). Према ферману све чисто бугарске епископије и места и области у којима Бугари чине 2/3 становништва припадају Егзархији. Према истом документу турске владе егзарх има обавезу да на богослужењу помиње патријарха (Чл. 4) и да од њега узима свето миро (Чл. 7), затим имају право да донесу Егзархијски устав (Чл. 3), што су они и учинили 1871. године. Патријарх само писмено потврђује избор егзарха (Чл. 3). Ферман такође регулише положај бугарског храма (цркве) у самом Цариграду. Он има статус метоха, слично статусу метоха Јерусалимске, Александријске или Антиохијске патријаршије (Чл. 9). Члан 10 турског Фермана набраја све епархије које припадају Бугарској егзархији, има их тринаест. Међу њима је пет епархија које су некада припадале српској Пећкој патријаршији: Нишка, Пиротска, Ћустендилска, Самоковска и Велешка⁴. Најспорнија је била управо ова тачка 10 која ни издалека не третира Србе као етнички елемент који је сигурно био масовно заступљен. С друге стране иста одредба оставља отворену могућност националног изјашњавања у непосредној будућности, и по том основу опредељивања за Егзархију или за Патријаршију, што је било, а то се одмах и показало извор и жариште непомирљивог сукоба који се, не само није смирио већ је и дугорочно продубљен.

Садржај и концепција турског фермана о решењу Бугарског црквеног питања није, види се, задовољио у потпуности Бугаре, Патријаршију поготово. Ферман је настао као резултат вишегодишњег настојања и покушаја споразума између две сукобљене стране, у коме су се, с друге стране, преплитали интереси Турске државе и спољне политике царске Русије на Балкану. Овде свакако није без значаја и запажање да световна, политичка власт, овога пута чак нехришћанска (иноверна) решава један црквени спор ненадлежно, необавезујуће и противно црквеном устројству и црквеном предању. По начелу како су својевремено укинута Пећка патријаршија и Охридска архиепископија, сада се повлачи исти потез. Додуше у ферману се питање Егзархије не доводи директно у везу са Охридском архиепископијом, у смислу да се она овим чином обнавља, али, султан, односно Порта се у овом случају јавља као арбитар, судија који није надлежан за решавање унутрашњих црквених несугласица. Такође треба приметити да је Егзархија територи-

⁴ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне Цркве* 2, Минхен 1966, 475. И. Иванић, *Из црквене историје Срба у Турској*, Београд и Нови Сад 1902, 77-81. Ал. Јовановић, *Постанак Егзархије*, 133 и даље.

јално покривала целу Јужну Србију. Овде се потпуно заборавио опсег Пећке патријаршије, на постојање Срба у Старој и Јужној Србији.

Наравно да Патријаршија није признала турски ферман о Бугарској егзархији. Чак је патријарх Григорије VI поднео оставку. Наследио га је патријарх Антим VI (1845-1848, 1853-1855, 1871-1873), у том тренутку стар 82 године. Он је у почетку хтео мирним путем да реши спор. Примео је представнике Бугара на челу са епископом Иларионом и нудио им је 23 Епархије, од којих су осам српске, а једна из Охридске архиепископије⁵. Том приликом је патријарх признао црквену самосталност под условом да Бугари одбаце ферман. Постојао је реалан изглед да ће спор бити решен мирним путем успостављањем Архиепископије. Међутим, и овога пута изненада, екстремни Бугари нису хтели да одбаце ферман као најјачу гаранцију своје самосталности и приморали су своје епископе Бугаре да богослуже у својој цркви 6. јануара 1872. године, што им је од стране Патријаршије одмах замерено као крупна канонска погрешка. Тако су даљи разговори прекинути. Потом су уследиле једностране одлуке и на једној и на другој страни. Патријаршијски синод је прогласио Илариона Ловчанског и Панарета Пловдивског збаченим, а Илариона Макариуполског одлученим од Цркве. Бугарски храм у Цариграду је затворен. Уследиле су демонстрације Бугара у Цариграду испред патријаршијског двора тако да су протерани епископи враћени из прогонства. Они су 11. фебруара 1872. године за свог првог егзарха изабрали Илариона Ловчанског, али је он због старости поднео оставку. Уместо њега изабран је Митрополит Видински Антим као руски кандидат. Од тог тренутка, без обзира на противљење Патријаршије, почео је самосталан живот Бугарске цркве, која се 11. маја 1872. године, на празник Свете браће Кирила и Методија, прогласила самосталном Црквом у односу на Цариградску патријаршију. Реаговање Патријаршије било је одржавање локалног сабора у јесен исте године на коме је 16. септембра Бугарска црква проглашена шизматичком, због етнофилетизма. Без обзира на ово, егзарх Антим је рукоположио епископа Доситеја за Самоков, Илариона је назначио за Трново, Виктора за Ниш, Симеона за Преслав, а Григорија за Доростол-Червен. Турска влада је својим бератима потврдила све ове епископе. Егзарх је истовремено упутио своју Окружну посланицу бугарском народу, једна Посланица је упућена целом православном свету.

⁵ Ал. Јовановић, *Постанак Егзархије*, 138-139.

Одјек бугарско-грчког сукоба у Кнежевини Србији

Бугарско-грчки црквени спор није остао без одјека у Кнежевини Србији, односно Митрополији београдској, где је митрополит био Михаило Јовановић (1859-1881, 1889-1898). Београдски митрополит је будним оком пазио шта се догађа на црквеном плану у његовом непосредном окружењу. За то је било више разлога. Сама близина с једне стране, и присуство великог броја Срба у спорним областима и Епархијама око којих је и избио бугарско-грчки црквени сукоб. Срби у спорним областима су тих година били принуђени да се изјашњавају између Егзархије или Патријаршије, а уствари ни једно ни друго није за њих било коначно и право решење. Београдском митрополиту се писмима или посланицама обраћају обе стране, и Бугарски егзарси и Цариградски патријарси. Митрополит и једнима и другима шаље одговоре, при томе водећи рачуна и о једнима и другима – у смислу да остане у добрим односима, а с друге стране исто тако настоји да се у том спору решава и српско питање у Османској држави. Часопис Православље који је управо почео да излази у Београду, такорећи из броја у број је доносио вести везане за Бугарску егзархију. Поред обичних вести, доношене су понекад и на српски језик Посланице које су упућивали или цариградски патријарси или бугарски егзарси. Све ово говори да је српска држава, а самим тим и Српска црква била итекако заинтересована како ће се на крају решити и привести крају бугарско-грчки црквени спор, јер је од тог решења увелико зависио положај српског живља у тим областима, и по питању црквеног живота и по питању образовног-школског система, који је био или бугарски, или грчки.

Бугари су деловали у више праваца остварујући своју политичку и духовну слободу. Поред Цариграда где су имали јак национални и културни центар, слично средиште су имали и у Букурешту. У остваривању своје идеје Бугари су у много чему за узор имали Србе и чак су били спремни за заједничко деловање. Познато је да су у Букурешту 1867. године Срби и Бугари потписали једну конвенцију о Србо-Бугарској држави или Југословенском царству. Тај докуменат је познат под именом Програм или Срдачни споразум. У споразуму који има дванаест тачака члан 9. се бави питањем вере у заједничкој Србо-Бугарској држави: „Верозакон је Србо-Бугара православни“.⁶ Члан 10: „Патријарх

⁶ Ал. Јовановић, *Постанак Егзархије*, 75. Аутор доноси текст турског фермана о устројству Бугарске егзархије, стр. 131-133, видети Додатак.

Србо-Бугара биће независан по праву од старине добијеном; следствено и јерархија је независна и народна, али ће Синод свагда бити мешовит. Епископије и управе административне и судске треба да одговарају надмоћнијој популацији, имајући призрења на дијалекат. Синод предлаже кандидате за епископе политичкој власти која решава избор с обзиром на сваки начин на надмоћност дијалекта епархије“. Овом Програму или Срдачном споразуму, како је назван, није потребан посебан коментар. Он садржи и одредбе које се тичу вере, наравно православља које је заједничко и Србима и Бугарима. У чл. 10. помиње се, када је реч о Цркви и њеном уређењу „право од старина“ под којим се подразумева постојање у Средњем веку Патријаршије као самосталне и независне црквене установе и код Срба и код Бугара. Овде се има у виду вишевековно постојање јединствене црквене организације за оба народа кроз цео средњи век, независно од Патријаршије у Цариграду. Садашње стање црквених прилика Бугари су сматрали да је привремено и да је силом прилика, захваљујући турском ропству изнуђено. Једино се наглашава да ће састав Светог архијерејског синода као извршне црквене власти бити мешовит - чиниће га архијереји Срби и Бугари. У Епископијама црквена управа и судска црквена власт, што се тиче њене структуре, зависиће од састава становништва на терену, да ли је већинско српско или бугарско. Ово је важно и због „дијалекта“, односно језика који се донекле разликовао. По истом начелу је предвиђен и избор епископа. Према овом споразуму из Букурешта, обе стране признају кнеза Михаила Обреновића за наследног кнеза. Споразум је мало касније допуњен новим одредбама које су прецизније. Тако се у чл. 7 каже: „Господарећа религија је православна, а вероисповест слободна“. Чл. 8: „Религиозне ствари управљају се од независног Синода састављеног од оба народа. Тај Синод који представља митрополит, примат, а епископа епархијама према наречју народонасељења, да потврђује владатељ“.⁷

Наравно, насилном смрћу кнеза Михаила Обреновића (1868), напуштена је идеја о заједничкој држави Срба и Бугара, а самим тим и о заједничкој Православној цркви. У спољној политици европских држава све већи значај се даје Бугарима. Такав став, пре свега Турске и Русије, врхунио је у стварању Санстефанске Бугарске (1878). Међутим, пре тога је решавано бугарско црквено питање.

⁷ Исто.

Лист „Православље“ за 1871. годину објавило је прво писмо – одговор Митрополита Михаила цариградском патријарху Григорију VI (1835-1840; 1867-1871), који је одговор од њега патријарх тражио пре своје оставке на трон цариградских патријараха. Митрополитово Писмо је упућено у Цариград 10. маја 1869. године „јер је патријарх тражио“ митрополитово мишљење.⁸ Из писма се види да је Митрополит од самог почетка пратио овај спор, али јасно истиче у свом одговору: „Но видели смо да се о томе предмету, толико важном, није спокојно судило, већ се у току времена у дело Божије умешаше и страсти људске, па се црквено питање пренесе на поље политичко, што јако сажаљевамо“.⁹ Митрополит је свестан да се на обе стране умешала политика и чисто народни интереси, што нема никакве суштинске везе са самом Црквом. Зато он пише даље и каже Цариградском патријарху: „Ми смо за то да се очува снага Православне цркве, што ће бити ако се одржи љубав међу православним народима и јединство догмата. А што се тиче административне стране Цркве, држимо да се она према потреби може развијати, па допустити народу који хоће да има своје архијереје, који би, као рођени синови тога народа, јаче покретали просвету на његовом језику.“¹⁰ За Митрополита је главно очување црквеног јединства и чистоте саме вере. Све друго је од мање важности, али на крају додаје да је у реду да Бугари на свом језику и од својих јерараха буду духовно вођени и просвећивани. Дакле, недвосмислено Митрополит Михаило 1869. године, пред коначан сукоб Цариградске патријаршије са Бугарима даје предност Бугарској страни и њеним легитимним захтевима.

Друга митрополитова посланица патријарху Григорију уследила је пошто је Порта својим ферманом Бугарима већ дала егзархију. Посланица је датирана 14. децембар 1870. године. Митрополит са епископима разматра ово питање и у четири тачке га образлаже патријарху:

1. Констатује да је до раздора нажалост дошло „што Велика Црква није у своје време уважила правична тражења православног бугарског народа“. Исто тако у Посланици се признаје и да су „вођи бугарског народа грешили што су не свагда допуштена средства употребљавали да постигну своју намеру“.¹¹ Дакле, митрополит најпре уочава грешку Велике Христове цркве што благовремено и на прави начин није реа-

⁸ „Православље“ (171)137-138.

⁹ Исто, 138.

¹⁰ Исто.

¹¹ „Православље“ (1871)236.

говала. Исто тако замера, не Цркви код Бугара, већ вођама Бугарског народа што су на нецрквен начин стицали црквену самосталност.

2. Митрополит се противи одлуци турске Порте да црквено питање реши без учешћа Цркве. Он јасно ставља до знања да световна власт, посебно у овом случају иноверна, не може „потврдити и одобрити црквено решење“.¹²

3. Када је пак реч о одржавању сабора у Цариграду, сама Порта је по том питању уздржана, и то по сам сабор није добро. С друге стране, ако Бугари не пристану да дођу на сабор, како сабор може одлучивати без њиховог присуства? На крају, Митрополит додаје: ако будући сабор буде хтео да изађе у сусрет Бугарима, он је за такав сабор.

4. Митрополит саветује цариградског патријарха Григорија VI да се изнађе узајамни споразум са Бугарима у духу светих канона. „Добро је да се потпуно одржава формалност, али је боље, да се добије сама ствар и на частан начин постигне жељени циљ споразумевања и одржи љубав,...“¹³ „да се Бугарима иницијативом саме Цркве учини потпуна правда“.

У истој посланици, на самом крају Београдски митрополит помиње и проблем Срба у Отоманском царству, и моли да и они имају своје епископе, дакле Србе епископе, у Босни, Херцеговини, Старој Србији. Изричито помиње „архијереје од свога језика“.

Околности раскола

Пре коначног раскола у јесен 1872. године одвијала се жива преписка на релацији Патријаршија – Бугари. Овде доносимо две окружне посланице патријарха Антима VI које је објавила и српска штампа. Прва посланица Цариградског патријарха написана је и на бугарском језику, и достављена у Србију у четири стотине примерака. То значи да је бугарско-грчки црквени сукоб интернационализован. У посланици која је датирана 28. фебруар 1872. а од Митрополита примљена 11. марта 1872. године, истиче се општа брига и старање Велике Христове цркве за свеколико православље. Овом посланицом она жели „да отвори очи благо-

¹² Исто.

¹³ Исто, 237. Треба нагласити да је Митрополитов одговор Патријарху наишао да добар пејџем и код Руса – руски изасланик у Цариграду Игњатијев, као и код Бугара (Видети: Ђ. Слијепчевић, Михаило архиепископ београдски и митрополит Србије, Минхен 1980, 570).

честивом Бугарском народу, те да му покаже страшну погибао у коју га воде и упућују људи који немају ништа свештено нити честито. То показују јавно они који раде у име свих Бугара под видом као да се залажу за њихов интерес и напредак¹⁴. „Они су починили разна недела у епархијама, протераше архијереје и свештенике, натераше народ да се ода свакојаким смутњама и нередима“. Међу њима има и епископа. Посебно се наводе имена тројице епископа: Панарет Филипопољски, Иларион Ловчански и Иларион Макариупољски. Посебно се подвлачи њихов свештени преступ што су без одобрења патријарховог, које нису могли ни добити јер су били под духовном осудом, богослужили у храму Светог Стефана на празник Богојављења 6./18/ јануара 1872. године. Иларион је чак рукоположио једног ђакона. Огрешили су се, како се даље каже у посланици о 15-о правило Прво-другог сабора из 861. године.

Епископи „безаконици“ Панарет Филипопољски и Иларион Ловчански се рашчињују, свргавају и преводе у ред световњака „као недостојни и преступници“, док се Илариону Макариупољском изриче најстрожа канонска казна, „подвргава се вечној клетви и одлучује се сасвим од Цркве као нечист и труо уд“. Патријарх се у другом делу своје посланице обраћа директно Бугарском народу и упозорава га да га воде лажни пастири који му не желе добро, „људи који немају ништа свето ни честито, већ се старају да вас варају с лажним гласовима и убеђењима“¹⁵.

Пошто Прва посланица није дала никакве резултате у циљу измирења, уследила је Друга посланица, која уствари својом садржином и поруком изриче пресуду и осуду. Сви ранији виšekратни покушаји споразума и мирног решења црквеног спора нису помогли. Сада се логично прибегава крајњој и последњој мери. Понашања појединих архијереја у Бугарској стављају се у контекст канонског права, и сходно канонским одредбама које важе за расколнике и шизматике, читав црквени вишегодишњи спор је прерастао дефинитивно у шизму. Посланица патријархова то констатује и о томе обавештава остали православни свет ради знања. Свети синод Цариградске патријаршије је овога пута потегла осам канонских прописа да би поткрепио нецрквено понашање и поступке Бугарске егзархије. У Посланици се помињу „бунтовни жуди“, „лукави људи“, „као дрвеће које даје труо плод, које треба духовном секиром одсећи и бацити у ватру“.

¹⁴ „Православље“ (1872) 226. Ђ. Слијепчевић, *Митрополит Михаило*, 574.

¹⁵ „Православље“ (1872) 229. И. Иванић, *Из црквене историје Срба у Турској*, 83.

Патријархова Друга посланица Бугарима упућена је неколико месеци касније. Садржај је исти, само што се у њој конкретније и јасније образлаже канонски поступак примењен према непослушним архијерејима. Има доста и конкретног позивања на одговарајуће каноне о лишењу свештеничког чина као и на каноне о искључењу из црквене заједнице. Дата су и образложења оваквог поступка. Од канона наводи се у целини 15. канон Прводругог сабора у Цариграду 861. године у коме се казни подвргава клирик који не помиње свог патријарха: „Што је наређено у погледу презвитера, епископа и митрополита, то још више има значај у погледу патријарха. Према томе, презвитер, епископ или митрополит који се усуди да прекине заједницу (општење) са својим патријархом, и не буде као што је наређено и установљено спомињао његово име на Божанској служби, већ пре саборске одлуке и његове коначне осуде произведе раскол. У погледу сваког таквог свети сабор наређује да буде сасвим одлучен од свештенства“¹⁶. Наведен је 18. канон Четвртог¹⁷ васељенског сабора који говори о завери против Епископа. Наиме, у овом случају ради се о најмање три епископа који заједно иступају против Цариградског патријарха, а налазе се у канонским границама Патријаршије. Затим следи 11. Апостолско правило које забрањује молитву са, од Цркве одлученим клирицима: „Ако се неко, будући клирик, буде заједно молио са свргнутим као са клириком, нека се и он свргне“¹⁸. Свргнуће са свештеничког чина или достојанства је лишење Свете тајне свештенства и превођење у ред обичних верника. Они који и даље такве сматрају за свештена лица, такође се, ако су свештена лица, свргавају из свештенства. Даље се наводи правило 35 Светих Апостола које забрањује епископу да обавља рукоположења ван граница своје Епископије. О истој ствари говори и 13. правило Антиохијског сабора.¹⁹ Овде се мисли на противканонско и незаконито рукоположење једног ђакона које је обавио Иларион Ловчански у недељу по Богојављењу у бугарском храму у Цариграду.

Дакле, наведено је пет канона, и они се односе на осуду прве двојице епископа, Панарета Филипопољског и Илариона Ловчанског. Они су, сходно канонским прописима лишени свештеничког чина и преве-

¹⁶ Епископ Никодим Милаш, *Правила /канонес/ православне Цркве с тумачењима*, књ. 2, Нови Сад 1896, 289-290.

¹⁷ Р. Поповић, *Васељенски сабори – одабрана документа*, Београд 2002, 96.

¹⁸ Дела апостолских ученика, прев. са грчког Епископ Атанасије (Јевтић), Врњачка Бања-Требиње 1999, 461.

¹⁹ Епископ Никодим Милаш, *Исто*, стр. 63.

дени у ред обичних верника. Наведено је такође и три канонска прописа који се износе против Илариона Макариуполског. То су: 28. Апостолско правило, 29. канон Картагинског сабора (у литератури је погрешно наведено да је то 38. канон Картагинског сабора, који говори о сасвим другом предмету) и 26. канон Шестог васељенског сабора. Наведени канони строго забрањују осуђеном епископу или клирику да обавља било коју Свету тајну док је под осудом, или док се не покаје и затражи опроштај.²⁰ Апостолско правило 28, је изричито и оно гласи: „Ако се епископ, или презвитер, или ђакон, који је правилно свргнут због јавних престаупа, усуди да преузме службу која му је некада била поверена, такав нека се сасвим искључи из Цркве“.²¹ Сличан овоме је Картагинског сабора канон 29: „Исто тако сабор установљава да онај који је због своје немарности у служби био лишен општења, био он епископ или какав други клирик, па се усуди, док је још ван општења и пре него што је био оправдан, да ступи у општење, такав нека се сматра да је сам против себе изрекао осуду“.²² Такође је наведен у Посланици и 26 канон Шестог васељенског сабора, али само делимично, а не у целини. Овај 26. канон говори о нечему сасвим другом, и не одговара у потпуности контексту у коме је овде употребљен. Канон гласи: „Презвитер који је из незнања ступио у незаконит (недозвољен) брак, нека се користи презвитерским седиштем, према томе како смо озаконили према свето правилу. Од осталих пак послова (свештенодејстава) да се уздржи, јер је таквом и тиме доста опроштено. Није подобно да другог благосиља онај који је дужан да своје ране лечи, Јер, благослов је давање освећења, а ко ово нема због греха из незнања, како да га другом даје ...“.²³ Овде је, дакле, суштина овог канонског прописа о свештеном лицу које је из незнања склопило недозвољен брак. Такав се не лишава самог чина, али се лишава права на свештеничку службу, односно да свештенодејствује. У патријарашкој окружној Посланици канон је наведен само у оном делу у којем се наглашава неподобност за обављање Светих тајни, што је суштина и смисао свештеничке службе.

Занимљиво је, међутим, понашање друге стране у сукобу. Да би се донео што објективнији суд занимљиво је навести, макар у кратким цртама аргументацију или понашање самих Бугара.

²⁰ „Православље“ (1872) 275-279.

²¹ Дела апостолских ученика, 464.

²² Епископ Никодим Милаш, Исто, стр. 163-164.

²³ Р. Поповић, Исто, стр. 128.

Непосредно пред само коначно избијање раскола, а поводом већ изречених осуда Цариградске патријаршије на бугарске архијереје, бугарски егзарх Антим је 11. априла 1872. године, о Васкрсу упутио једну Посланицу. То чини, како читамо у Посланици као „први јерарх православне наше Бугарске цркве, ради које је благочестиви бугарски народ поднео толико мука и претрпео толика страдања ...“.²⁴ Егзарх у Посланици изражава захвалност цару, односно султану, „нека подржи Господ Бог нашег праведног цара и његову високу владу“.²⁵ Даље се каже: „Трудићемо се дан и ноћ да наша православна Црква буде чиста у своме животу, света у својој науци, света у љубави ... Мир и љубав биће написани на духовној застави бугарског егзархата“. Као основни задаци који се постављају пред њихову Цркву су: уређење црквених и народних школа, образовање достојног и способног свештенства, поредак у управљању црквеним и школским пословима, затим чување верности према Цркви и грађанским законима.

Што се пак тиче самог сукоба са Патријаршијом у истој Посланици се ни то питање не заобилази, већ се каже: „Наша дуговремена расправа с Васељенском патријаршијом показује у самој ствари како је тешко свакоме народу да постигне чиста света права ... По примеру хришћана првих векова, на укор, осуђивања, па и на сама гоњења, на која ћемо можда наићи на овом путу нашег народног живота, одговоримо својим добрим поступањем, оданошћу православној вери и царској влади“.²⁶ На крају Посланице потписао се Антим митрополит Видински и егзарх бугарски.

У другој окружној Посланици егзарха и сабора Бугарске Цркве упућене из Ортакије (седиште Бугарске Цркве у Цариграду) 17. маја 1872. године (потписали су је егзарх Антим, и епископи: Панарет, Иларион Ловчански и Иларион Макариуполски), конкретније се говори о сукобу са Цариградском патријаршијом. „Ми имамо и узрока и права“, каже се у Посланици „да се жалимо, да се срдимо, и да у живом увиђању повређене правде употребимо у своју одбрану оно исто оружје црквенско које тако често на зло употребљавају наши заклетии непријатељи, ... и да изнесемо Његовој Светости васељенском патријарху и члановима сабора ...“.²⁷ У Посланици се, додуше, отворено признаје да је пресуд-

²⁴ „Православље“ (1872) 468.

²⁵ Исто.

²⁶ „Православље“ (1872) 470.

²⁷ „Православље“ (1872) 522. Бугари даље моле српског Митрополита, „молим Ваше Високопреосвештенство да из љубави и благонаклоности благоизволи признати ову нашу цркву као такву“, то јест као канонску.

ну улогу у стварању Бугарске егзархије одиграо утицај, односно „савети и наговори наших родољуба“, мислећи овде пре свега на познате бугарске народне вође и трибуне који су не водећи толико рачуна о самој Цркви – њеној природи и суштини, уствари Цркву употребили ради стицања националне независности и политичке слободе. С друге стране, Бугари осуђују и поступак саме Патријаршије према њима, јер по њиховом мишљењу она није имала довољно разумевања и слуха за њихове националне, културне и друге интересе: „У црквеној историји нема примера упорству и противљењу које чињаше Патријаршија цариградска бугарском народу ... надајући се да ће поколебати верозаконска убеђења у благочестивом Бугарском народу, и да ће нас у ружној боји изнети пред друге Цркве православне, па је час збацивала, час одлучивала и анатемисала пастире Бугарског народа“. Такође се у Посланици помиње и то што су Бугари на празник Светог Кирила и Методија, 11. маја 1872. године служили Свету Литургију и промовисали своју црквену независност.²⁸ Бугари праведно страдају попут, у историји Цркве добро познатих страдалника какви су били Свети Атанасије Велики (+ 373), Св. Јован Златоусти (+ 407), или Свети Фотије Цариградски патријарх у 9. веку. У завршном делу исте Посланице се додаје: „Али, цео свет, а посебно православни, види и суди беспристрасно ... казаће на чијој је страни истина и правда, и ко је достојнији црквених каштига и одлучивања, да ли Бугарски народ, или Васељенска патријаршија, која је некада против црквених канона укинула наше старе цркве: Охридску, Трновску и Пећску, и која је у те продане епархије послала грабљиве и недостојне пастире, занемарујући морално и верозаконско образовање Бугарског народа ...“.²⁹

У српској штампи овај сукоб је детаљно праћен. Часопис „Православље“ намењен духовним питањима писао је у месецима пред коначно избијање раскола о скоро свим детаљима и чак аутори прилога су давали процене самих догађаја. Рецимо, оставка патријарха Григорија VI учињена је због тога што је Порта одбила да дозволи одржавање црквеног сабора који би се бавио бугарско-грчким сукобом. У 1872. години фебруарски број „Православља“ доноси коментар професора Богословског факултета у Атини, Дамалас-а, коментар у којем он између осталог тврди да Бугари никада нису имали самосталну Цркву.³⁰ Или тврдње, попут ове да су Бугари „необразовани и у највећем се незнању

²⁸ Исто, 524.

²⁹ Исто, 525.

³⁰ „Православље“ (1872) 84.

налазе, већина свештеника у Бугарској су Грци „јер су Бугари неспособни“, Бугари траже оно што им не припада, „да отму чисто грчке пределе, да су злоупотребили гостопримство домаћина.“³¹ Професор Дамалас бранећи став Цариградске патријаршије иде у историју средњег века. Наводи текст писма Цариградског патријарха Антонија упућено Бугарима 1392. године, као и Писмо цариградског патријарха Филотеја упућено Србима 1371. године. Такође се професор жали на поступак српског цара Душана који је „заузео римску земљу и цркве од своје матере саборне отргао и исте био предао српском архиепископу у Пећи, и под његову област ставио, где су зло и незаконито од њега рукоположени архијереји, и јереји и ђакони и остало свештенство“.³² С друге стране хвали поступак српског деспота Јована Угљеше, који се снисходљиво обратио Писмом патријарху Филотеју. У истом контексту Дамалас наводи и Писмо цариградског патријарха Антонија упућено влашком војводи Стефану у коме препоручује да извесни протопоп Петар у име Патријаршије обавља све црквене послове, уместо двојице епископа – Јосифа и Мелентија који су „као крадљивци, блудници и разбојници“.³³ Уместо двојице Патријаршији непослушних и неподобних архијереја у истом Писму патријарх Антоније народу Влашке митрополије препоручује протопопу Петра „да вас освећује, да управља црквом и да заузима место митрополита код вас, те да суди, да одређује исповеднике, да производи чтеце, да освећује свете храмове, да испитује оне који хоће да буду свештеници, па пошто их испита да их шаље оближњем митрополиту да их рукоположи, да расправља ствари брачне, да учи људе да раде добро за своју душу“.³⁴ Наравно, ово је било само привремено решење за Влашку митрополију, док им се не пошаље епископ.

Коначну одлуку о проглашењу шизме Цариградска патријаршија је гледала да заснује на што широј основи, избегавајући да то буде само њена одлука о двосмерном сукобу. Бугари као преступници нису били позвани на сабор, како је то била уобичајена пракса у старини.³⁵ Зато је сазван локални сабор у Цариграду и одржан је 29. августа – 17. септембар 1872. године. Сабор је назван „велики синод“. Имао је три седнице: 29. августа, 12. и 16. септембра. На последњој седници донет је

³¹ Исто, 86.

³² „Православље“ (1872) 131.

³³ Исто, 133.

³⁴ Исто 134.

³⁵ В. Теплов, *Греко-болгарский церковен вопрос по неизданным источникам*, С. Петербург 1889, 131.

Орос о етнофилетизму – племенству.³⁶ Овај докуменат је од велике важности јер по први пут се у једном званичном документу осуђује начело етнофилетизма у Православној цркви. У Оросу се каже да „одбацујемо и осуђујемо племенство (τον φυλετισμόν), то јест племенске раздоре, народне спорове у Цркви Христовој“. Бугари су се према истом Оросу усудили да „из световног живота уведу у Цркву неко ново племенско начело – филетизам, да саставе свој племенски збор (φυλετικὴν παρά-συνάγωγην). Зато се понавља претходна осуда Илариона Маркијано-пољског, Панарета Филипопољског, Илариона Ловчанског и Антима Видинског, а њиховој осуди се придружује збацивање садашњих епископа – Доротеја Софијског, Партенија Нишавског и Генадија Велеског, а исто тако и сви они епископи, свештеници и ђакони које су они поставили, са свим духовницима и световњацима који су сагласни са њима делећи њихова убеђења и држећи њихове противне благослове и свештене послове. „Све их проглашавамо за расколнике и стране православној Цркви Христовој“. Ову одлуку су поред патријарха Антима VI потписали и двојица бивших Цариградских патријараха, Григорије и Иоаким, патријарси Александријски Софроније и Антиохијски Јеротеј, као и још двадесет и шест епископа.³⁷

На овакву одлуку Цариградског сабора Бугари су одмах одговорили у личности свог егзарха Антима и свих егзархијских епископа (Доситеј Самоковски, Симеон Преславски, Јевстатије Пелагонијски, Натанаило Охридски и Мелентије Софијски). У Писму које су упутили српском митрополиту Михаилу (Јовановић) они кажу да су Бугари више од десет столећа верни православљу, али пре петнаест година „Васељенска патријаршија усуди се да спречи православље овом народу у лицу његових пастира“.³⁸ Цариградски патријарх Антим VI, „по трећи пут патријарх“, сазвао је поместан сабор и назови велики сабор, измисли једну нову и до сада нечувену јерес „племенство (филетизам), ... и без саслушања бугарске архиепископје тобоже због племенске наклоности (етнофилетизам) прогласио за шизматике. У Писму митрополиту Бугари даље кажу: „Једино што смо свагда желели јесте то да саставимо један оделити управни округ црквени који би обухватио извесне епархије које насељава православни Бугарски народ, који је једном непре-

³⁶ I. Καρμύρη, *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της ορθόδοξου καθολικής εκκλησίας*, том 2, 1968, 1014–1016. Ιωάν. Ε. Αναστασίου, *Ανθολογία πηγων εκκλησιαστικής ιστορίας*, том 2, Θεσσαλονίκη, 1981, 75–77.

³⁷ I. Καρμύρη, *Τα δογματικά*, 1014.

³⁸ „Православље“ (1873) 35.

ведно и незаконито лишен своје самосталне Цркве“.³⁹ Посебно се подвлачи незаконитост осуде Бугара за етнофилетизам којим су, више од свих оптерећени сами Грци, јер се даље каже: „С тога, ако је племенска наклоност (етнофилетизам) у црквеној управи за осуду, и ако је то новотарија која за собом повлачи раздор, онда није ли истина да Васељенска патријаршија сама себе осуђује у шизми одлуком њеног недавно окупљеног сабора?“.⁴⁰

Ово је њихово Друго писмо Србима од којих очекују подршку. Наравно, став митрополита Михаила и Српске владе био је веома обазрив, што се посебно види из Писама која је Јован Ристић писао српском изасланику у Цариграду, Филипу Христићу.⁴¹ Тако у Писму од 10. децембра 1870. године Ј. Ристић каже да није најбоље решење предлог Светог синода Руске цркве да се поводом Бугарског питања одржи сабор у Цариграду. Разлог је што на тај сабор Бугари не би дошли, „пошто би се састојао (сабор) већином од грчких владика, одбио би Бугаре, те питање само још већма раздражио. Због тога не видимо да би од њега (сабора) било користи, већ напротив, било би штете од васионског сабора“.⁴² С друге стране Јован Ристић као српски дипломата гледа да најављени боравак митрополита Михаила у Цариграду што боље искористи „како би и наш народ српски у Турској добио за владике Србе, који би према њему више осећања имали, пошто он више страда од владика својих но од самих паша“.⁴³ Из даље преписке двојице српских дипломата види се да се стање Срба на подручју Бугарске егзархије погоршало у другој половини 1872. године. Јован Ристић каже да неприлике које Бугари наносе Србима терају Србе да стану на страну Патријаршије, „да ћемо се ми јавно изразити за Патријаршију, ако се они не повуку из Старе Србије, а после такве наше изјаве ми би ишли и даље докле год буде потребно“.⁴⁴ У Писму од 13. децембра 1872. Ј. Ристић саветује Ф. Христића да иде „чешће патријарху и настојавај да се по Старој Србији заједничка радња комбинира и затвори улазак бугарским владикама ... грчке су владике тамо непопуларне па зато нека гледа патријарх да завладичи неколико вредних Срба, које би Бугарима насупрот ставио, а ми му јемчимо да ће у тим крајевима његов аутори-

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Писма Јована Ристића Филипу Христићу, Београд 1931, 17.

⁴² Писма, 17.

⁴³ Исто.

⁴⁴ Писмо 84, 161. В. Теплов, *Греко-болгарскии вопрос*, 146.

тет сачуван остати“.⁴⁵ Наш је положај у Старој Србији био између Грка и Бугара. Упутство је било да, колико је могуће останемо неутрални, али са тенденцијом да Бугари ипак повуку своје епископе из Старе Србије како би Срби били заштићени. Ишло се и на то да ми бугарском егзарху предложимо кандидате које би он рукоположио.⁴⁶ Положај Срба је заиста био веома деликатан што се види из Писма 98 од 18. јануара 1873. године: „У садашњим околностима наш је положај тежак. И једна и друга страна имају власт над појединим деловима нашег народа, па нам и једна и друга страна могу штете починити, са чега смо обавезни ни са једном не прекидати. Грци нису до сада ништа учинили за нас, они су нас у увредили збацивши Призренског владуку ... Ако Грци ништа нису доброга за нас учинили, Бугари једнако зло раде, а егзархова уверавања треба да се у дело претворе па да постану доказ бугарске искренности“.⁴⁷

У годинама које су уследиле намесничка, односно кнежевска влада и а сам Митрополит пратили су стање и положај Српског народа, посебно на подручју Бугарске егзархије. Београд је настојао да за потребе Срба у том подручју обезбеде школе, учитеље и свештенике. Прекретница настаје од 1878. године када је по одлуци Берлинског конгреса неколико округа припало Србији (Ниш, Пирот и Врање). Са ових простора повучени су бугарски епископи, свештеници и учитељи, а уместо њих дошли су Срби.

Бугарска црква се нашла у шизми више од седамдесет година, све до завршетка Другог светског рата 1945. године. У новој Бугарској држави уређена је и Црква. Постигнуто је измирење са Цариградском патријаршијом. Бугари су обновили своју аутокефалију.⁴⁸ Наиме Цариградски патријарх Венијамин и Свети синод је 22. фебруара 1945. године скинуо анатему са Бугарске цркве, чиме је након седамдесет три године (1872-1945) постигнуто црквено помирење. О овом значајном догађају Цариградски патријарх је Писмом обавестио српског патријарха Гаврила (Дожих) /Васељенска патријаршија, бр. 72 од 15/2. децембра 1945/. Уствари, овим актом су постигнуте три ствари: 1. Цркве-

⁴⁵ Писмо 90, 170.

⁴⁶ Писмо 95, 185.

⁴⁷ Писмо 98, 190.

⁴⁸ Видети Писмо Цариградског патријарха Венијамина српском патријарху Гаврилу о измирењу са Бугарском Црквом, Гласник СПЦ 1 (1946) 1-2. Патријаршијски и синодски Томос о аутокефалији Бугарске православне Цркве 1945. године фебруар 22, виде-ти у, Юох. Е. Αναστάσιου, *Ανθολογία πηγων εκκλησιαστικης ιστοριας*, томос 2, Θεσσα-λονικη, 1981, 77-79.

но измирење је уследило након што је новоизабрани егзарх Бугарске цркве Стефан /изабран 21. јануара 1945/ изразио жаљење Цариградској патријаршији због раскола и послао трочлану делегацију у Цариград. Свети синод Цариградске патријаршије је донео одлуку по којој „сви они који су одлуком Светог великог синода од 16. септембра 1872. године били оглашени за расколнике“ сада се сматрају „за верну децу једне, свете, католичанске и апостолске Цркве“. 2. Бугарској цркви је призната самосталност – аутокефалија, која је уствари само обновљена, и она се сада зове „Света православна аутокефална Бугарска црква“ на челу које је Сабор архијереја са егзархом, и 3. Истовремено је одређен ранг ове самосталне Цркве у диптиху православних источних цркава, и то „после Атинског архиепископа“. Овде је неопходно нагласити да је Цариградска патријаршија потврдила 1850. године аутокефалију Цркве у Грчкој, и то после скоро двадесетогодишњег спора. Исто тако треба знати да је године 1953. Бугарској цркви признато достојанство патријаршије које она и данас ужива, налазећи се у диптиху после Румунске православне Цркве (стекла достојанство патријаршије 1924. године), а пре Грузијанске православне Цркве (достојанство патријаршије озваничено 1990. године)⁴⁹.

На Писмо Цариградског патријарха Венијамина српском патријарху Гаврилу 1945. године одговорио је Свети архијерејски синод Српске православне Цркве, под председништвом Митрополита скопског Јосифа (Цвијовић), јер се патријарх Гаврило није био још вратио из заточеништва.⁵⁰

Закључак

Расправа – *Бугарска егзархија, историјско-канонски аспект* разматра Бугарско црквено питање крајем шездесетих и почетком седамдесетих година 19. века. Аутор то чини сагледавањем, у првом реду кључних изворних докумената из прве руке. То су пре свега Писма или окружне Посланице које је упућивала Цариградска патријаршија с једне стране, као и Писма или Окружнице које су упућивали бугарски егзарси. И једна и друга страна су оправдавале своје поступке. Аутор,

⁴⁹ Р. Поповић, *Православне помесне Цркве – прошлост, садашњост, географија, статистика*, Београд 2004, 229.

⁵⁰ *Гласник СПЦ* 1 (1946) 2-4.

исто тако избегава да доноси децидне закључке остављајући докумен-
тима да говоре сами по себи, а читаоцима да на основу тога сами доно-
се закључке. У додатку су најважнија документа из тог времена везана
за бугарско-грчки црквени спор: турски ферман о оснивању Бугарске
егзархије, Окружна посланица Цариградске патријаршије Бугарима, Орос
великог синода од 16. септембра 1872 и Писмо васељенског патријарха
патријарху српском Гаврилу о скидању шизме са Бугарске цркве 1945.
године.

Преглед библиографије са изворима

- В. Теплов, *Греко-болгарский вопрос по неизданным источникам* /на руском/, С. Петербург 1889.
- Епископ Никодим Милаш, *Правила /канонес/ православне Цркве с тумачењима*, књ. 1 и 2, Нови Сад 1895-1896.
- И. Иванић, *Из црквене историје Срба у Турској*, Београд и Нови Сад 1902.
- Ј. Поповић, *Опћа црквена историја* 2, Н. Сад 1992, репринт издање, стр. 652-655.
- А. П. Лопухин, *Историја хришћанске Цркве у 19. веку* /на руском/, Петроград 1901. Одломак о Бугарској цркви у 19. веку прев. са руског Р. Грујић, *Весник Српске цркве* за 1902. годину, стр. 35-39, 135-143, 246-251, 350-357, 533-37 и 722-736.
- М. Стојков, *Питање бугарског раскола пред судом Цариградског Светог синода*, «Богословски гласник», књ. 19 (1911) 47-75.
- Епископ Николај Велимировић, *Васељенски сабор и Бугарска црква*, «Весник» 6(1925).
- Ал. Јовановић, *Постанак егзархије у Турска, Русија и Србија*, Скопље 1936.
- С. Цанков, *Бугарска православна црква од ослобођења до данашњег времена* /на бугарском/, Софија 1939.
- К. Динков, *Историја Бугарске цркве*, Враца 1953.
- Р. Грујић, *Егзархијска управа у Јужној Србији*, Народна енциклопедија СХС, 1, 705.
- Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне Цркве* 2, Минхен 1966.
- Ђ. Слијепчевић, *Михаило архиепископ београдски и митрополит Србије*, Минхен 1980.
- Ч. Попов, Србија 1868-1878, *Историја Српског народа*, књ. 5, том 1, уредник В. Стојанчевић, Београд 1981, 352.

- Дела апостолских ученика*, прев. са грчког Епископ Атанасије (Јевтић), Врњачка Бања-Требиње 1999.
- Р. Поповић, *Васељенски сабори – одабрана документа*, Београд 2002.
- Р. Поповић, *Православне помесне цркве*, Београд 2004.
- Прво писмо митрополита Михаила Јовановића цариградском патријарху Григорију VI поводом питања Цркве у Бугарској (1869), „Православље“ (1871) 137-138.
- Друго писмо митрополита Михаила Јовановића цариградском патријарху Григорију VI поводом бугарског питања, „Православље“ (1871) 235-239.
- Прва окружна Посланица Цариградске патријаршије Бугарима, „Православље“ (1872) 225-229.
- Друга окружна Посланица Цариградске патријаршије Бугарима, „Православље“ (1872) 275-279.
- Посланица бугарског егзарха Антима, „Православље“ (1872) 467-471.
- Друга Окружница егзарха и сабора бугарског, „Православље“ (1872) 522-526.
- Писмо Бугарске егзархије митрополиту српском, „Православље“ (1873) 34-39.
- Писмо васељенског патријарха Венијамина српском патријарху Гаврилу о скидању шизме са Бугарске цркве, *Гласник СПЦ* 1(1946) 1-2.
- Писма Јована Ристића Филипу Христићу, Београд 1931.
- Ι. Καρμύρη, *Τα δογματικά και συμβολικά μνήμεια της orthodoxou καθολικης εκκλησιας*, томос 2, 1968, 1014-1016.
- Ιωαν. Ε. Αναστασιου, *Ανθολογία πηγών εκκλησιαστικής ιστορίας*, томос 2, *Θεσσαλονίκη*, 1981, 75-77.

ДОДАТАК

1. ТУРСКИ ФЕРМАН О УСТРОЈСТВУ
БУГАРСКОГ ЕГЗАРХАТА

Моја царска воља је увек тежила ка томе да сви верни народи и поданици који су настањени у мојој царевини уживају стално ред и безбедност који су им потребни у вршењу њихове вере, као и у свим њиховим друштвеним односима да међу собом живе у миру и пријатељству како то захтевају патриотизам и човештво, те да би тако они, уколико могу, нас помогли у напорима које непрестано чинимо за напредак царевине и цивилизације.

Али како су се и против наше царске воље појавиле однедавно несугласице и расправе између Бугара и Патријархата о томе у којој мери зависе бугарски митрополити, владике, свештеници и цркве од Патријархата – несугласице и расправе које су нас ожалостиле, то се стога приступило истраживању и темељитим претресима. Резултат тога рада јесу ове одредбе које су усвојене и одобрене као коначно решење ове ствари:

Чл. 1. – Установљава се једна засебна духовна област под службеним називом БУГАРСКИ ЕГЗАРХАТ који ће са ниже именованим митрополитима и епископима обухватити још нека места. Управа над духовним и верским стварима ове области биће у свему поверена овом Егзархату.

Чл. 2. – Први по рангу између митрополита овог округа носиће звање егзарх. Њему ће припадати, по канонима, председавање Бугарским синодом.

Чл. 3. – Унутрашња духовна управа овог Егзархата утврдиће се уредбом која је сагласна са основним канонима и верским одредбама православне Цркве, и која ће бити подвргнута одобрењу и потврди моје царске владе.

Уредба (устав) ће бити тако израђена да се патријарх не може ни посредно ни непосредно мешати у духовне ствари, а нарочито у избор епископа и егзарха. Чим егзарх буде изабран Бугарски синод о томе обавештава патријарха који га неодложно писмено потврђује у његовом избору.

Чл. 4. – Егзарх именован султановим бератом обавезан је, сагласно црквеним правилима, да спомиње Цариградског патријарха. Међутим,

пре него се изврши избор егзарха, мојој ће влади бити представљено лице које се сматра да је достојно да се уздигне на то звање.

Чл. 5. – Егзарх има право да у стварима духовне управе своје области непосредно општи са месним властима, а по потреби и са Великом Портом. Посебно берати који се дају духовним лицима из његове надлежности издаваће се само по његовом мишљењу.

Чл. 6. – У стварима које се тичу православне вере и за које је потребно заједничко саветовање, Бугарски синод ће се обраћати Цариградској патријаршији и њеном Синоду. Они су дужни да му укажу тражену помоћ, и да без одлагања одговарају на постављена питања.

Чл. 7. – Бугарски синод узимаће Свето миро од Цариградског патријарха.

Чл. 8. – Епископи, архиепископи и митрополити потчињени Цариградском патријарху моћи ће без икаквих сметњи да пролазе кроз епархије Бугарског егзархата, као и бугарски епископи, архиепископи и митрополити кроз епархије Цариградске патријаршије. Њима је допуштено да се баве у седиштима вилајета и у другим административним (управним) средиштима (центрима), али не могу сазивати синоде ван свог духовног округа, нити се мешати у ствари хришћана који не потпадају под њихову духовну надлежност, нити служити у цркви без дозволе епископа оне области у којој се налазе.

Чл. 9. – Као што јерусалимски метох у Фанару зависи од Јерусалимског патријарха, исто тако ће зависити и бугарски храм у том предграђу од Бугарског егзарха. Сваки пут кад егзарх буде имао потребу да дође у Цариград, биће му допуштено да станује у свом метоху. Што се пак тиче чинодејства која би могао вршити за време свог боравка у престоници, он ће се потчињавати истим црквеним правилима којима се потчињавају, у сличним приликама александријски, антиохијски и јерусалимски.

Чл. 10. – У састав Бугарског егзархата улазе епархије: рушчушка, силистријска, шуменска, трновска, софијска, врачанска, тулчинско-видинска, нишка, пиротска, ђустендилска, самоковска, велешка, филипопољска (пловдивска), сливенски округ (Ислимне) и касасополска, изузимајући око двадесет села на обали Црног мора између Варне и Ћустинце насељене небугарима; изузимајући исто тако градове: Варну, Анхијал, Месемврију, Станимак са селима Куклен, Воден, Арнауткој, Панагија, Ново Село, Лесково, Ахман, Бачково, Белаштица, и манастире: Бачковски, Св. Анаргирија, Св. Параскеве, Св. Ђорђа, Св. Панагије (Марије) у унутрашњости Пловдива улази у Егзархат, али они становници

ове епархије који не буду хтели да потпадну под Егзархат, биће слободни. Појединости о овоме биће уређене између Патријаршије и Егзархије сагласно црквеним и верским прописима.

Осим горе побројаних и по имену споменутих места, ако би становници других места који исповедају православну веру хтели једнодушно или најмање две трећине домова да се потчине Бугарском егзархату и ако се, после проверавања, утврди да је то праведно, њихова се молба мора прихватити. Пошто такву изјаву морају учинити сви домови, или у крајњем случају две трећине, то они који покушају да посеју раздор међу становништвом биће одговорни пред законом.

Чл. 11. – Поредак манастира који се налазе у пределима Егзархата, а по верским законима зависе од Патријарха, остаје исти и чуваће се и у будуће.

Горње одредбе пошто су ми се учиниле да су cadre да задовоље законите жеље обе стране и да обуставе неповољне нереде који постоје, одобрени су мојом владом и у будуће ће се сматрати као правило за рад које неће бити нарушено. Тога ради је и издат овај мој царски ферман.

8 зилхие, 1286 (28. фебруар 1870) у Стамболу

Тура Абдул Азис

(Интегрални текст фермана у, Ал. Јовановић, *Постанак Егзархије и Турска, Русија и Србија – историско-политичка расправа*, Скопље 1936, 131-133).

2. ДРУГА ОКРУЖНА ПОСЛАНИЦА ЦАРИГРАДСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ БУГАРИМА

Антим милошћу Божијом архиепископ Константинопоља – Новог Рима и васељенски патријарх,

Ви, нашем пресветом патријаршијском апостолском и васељенском престолу потчињени преосвећени и пречасни митрополити, најбогољубивији епископи, у Духу Светоме драга браћо и пријатељи и пречасни заједничари наше Велике Цркве Христове, најпобожнији свештеници, најсмиренији иноци што певате у светим црквама града Галате и по целом Восфору, и сви остали благочестиви хришћани, чеда наша Господу мила, благодат нека буде са свима вама и мир од Бога!

Они који презиру правила Светих Апостола, установе и уредбе Светих Отаца, нарушавајући своја Богу дата обећања, а своје архијерејско достојанство употребљавају, као нешто случајно, богомрско, па као оруђа злобе против Христове Цркве непрестано хране своју бунтовну мрзост; дакле, лукави људи као дрвеће које даје труо плод, те стога их треба духовном секиром одсећи и у ватру бацити, како се не би когод од простодушних верних њиховим мрачним пословима преварио и у душевну погибију пао. Такви се сада показаше својим делима, на жалост као и архијереји Вишњег, Панарет Филипопољски, и Иларион Ловчански, који пуни паклене злобе и гордости, однедавно непрекидно узнемиравају Цркву Христову. Удружени још са одлученим Иларионом Макариопољским подигоше своју бунтовничку заставу, одступили су од правилног потчињавања и поковавања пресветом Васељенском патријаршијском Престолу, чиме су погазили своје заклетве које су дали у тренутку свог рукоположења када су у својим рукама држали Свето јеванђеље Христово пред светим олтаром и Божијим жртвеником. То су учинили стога како би слободније могли бацати отровне стреле своје у утробу материнску свете Христове Цркве, као што су вазда немилице тровали и словесно стадо Христово варајући га и безбројним делима старајући се да раскину духовно јединство његово.

Све ово гледајући Христова Црква са жалошћу и негодовањем, држала се свога уобичајенога трпљења дајући им времена да се могу покајати пошто увиде своје преступе, опомињући их непосредно и посредно. Али, црквени мир и дуготрпљење они су на зло разумели и нису показали ниједног знака покајања, него шта више још већим противзаконитим преступима запечатише своју мрзост. Око поноћи уочи Богојављења дођоше к цркви Светог Стефана па се дрско усудише да служе на тај велики празник. У име тога око поноћи послаше Илариона Ловчанског да силом измоли црквено допуштење. Но, Црква то није могла да допусти. Како би и могла када су двојица од њих као преступници и отпадници, а трећи је одлучен? На поругу Свете тајне, сва ова тројица су богослужили, а следеће недеље Иларион Ловчански је рукоположио једног ђакона. Због тога се наше смирење и трпљење није могло даље одржати, јер би се уздржљивост према томе сматрала као неопроштена, нити је могло хладнокрвно да гледа јавно изругивање свештених правила од стране мрских и нечастивих и несвештених људи. Зато сазове велики Синод да о овим њиховим неделима дубоко промисли, па да им расудно мишљење поднесе. Ту је био присутан и пређашњи цариградски патријарх Григорије VI, имајући и мишљења и

претходника наших и патријараха, господина Антима и Кирила, преосвећених митрополита саборских, који се налазе у престолном граду. Ту се дубоко размишљало, слободно договарало и непристрасно свачије мишљење исказивало.

Што се тиче двојице, односно Панарета Филипопољско и Илариона Ловчанског: 1) Како су се они усудили да одступе од општења са својим патријархом па да се одвојено окупљају противно 15. правилу Прводругог сабора цариградског, које овако гласи: „Ако који свештеник или епископ или митрополит се усуди да одступи од свезе са својим патријархом, а не буде спомињао име његово по одређеном правилу при Божанској служби, него пре саборног оглашења и свршеног суђења његова учини раскол, за таквога свети сабор одређује да буде потпуно одлучен од свештенства, ако се само нађе у таквом безакоњу“. 2) Како они одступише од свога патријарха и образоваше бунтовнички скуп, да буне свој народ, што је против 18. правила Четвртог васељенског сабора, које овако гласи: „Завера или бунтовнички скупови сасвим су забрањени и световним законима, а утолико више треба их забранити у Цркви Божијој како тога не би било. Ако неко од свештеника и монаха стане проклињати један другог или ковати замке епископима и својим саслужитељима, да се сасвим збаци са свог чина“. 3) Пошто се они као противници свештених правила (канона) и као преступници и отпадници ни најмање не обазираше на црквене савете, да не служе, па не само да нису послушали него, шта више бестидно су служили још и са одлученим противно 11. правилу Светих Апостола, које овако гласи: „Ако се когод од свештенства са одлученим од свештенства буде молио Богу, нека и сам буде одлучен“. 4) Пошто је сем овога Ловчански Иларион другог дана опет служио и једног ђаконa рукоположио противно 35. правилу Светих Апостола које овако гласи: „Епископ да се не усуди да ван области своје епископије рукополаже у градовима и селима; ако се догоди да то ипак учини без сагласности оних којима су потчињени ти градови или села, да се одлучи и он и онај кога је он поставио“; а 13. правило Антиохијског сабора овако гласи: „Ниједан епископ да се не усуди да из једне епархије прелази у другу, нити да поставља кога било у цркви њеној за вршење службе, нити да доводи са собом друге, сем ако буде позван писмом митрополита или епископа у чију област долази. Ако пак непозван мимо реда почне рукополагати и уређивати послове црквене који му не припадају, то све што чини неће важити, него ће он за своје недело и неразуман поступак искусити достојну казну у томе што ће га свети сабор одмах збацивати са свога чина“.

Зато сада нашој смирености с општим размишљањем и сагласно решењу наших светих лица, пресветих патријараха, преосвећених митрополита и богољубивих епископа, овај свети сабор даде праведно и законито мишљење за испуњење наведених свештених правила (канона), те да се коначно од Цркве одлуче поменути епископи на основу њихових незаконитих дела и речи Апостола Павла који каже: „Сваки преступ и непослушање да се награди казном“. Дакле, и ми пишући у Духу Светом с реченим поштованим и часним патријарсима, и око нас преосвећеним митрополитима и богољубивим епископима, по Христу Богу много милом и драгом браћом и пријатељима одређујемо по свештеним канонима да Панарет Филипопољски и Иларион Ловчански, који изневерише као неразумни и свирепи преступници своја обећања задата у тренутку њиховог рукоположења, пошто презреше благодат и достојанство архијерејског чина па се, уместо поштовања, послушности и правилног покорављања побунише против Цркве, поставши њени противници и опаки завереници, а уместо наставе и братске љубави и у, Христу сједињења и слоге посејаше раздор и мржњу једног према другом међу хришћанима, архијерејски против канона служише па још и с одлученим архијерејем на општу поругу целом Хришћанству, чиме засведочише да су недостојни да служе више Богу вишњему, – збацују се са сваког архијерејског чина и звања, а сви од њих рукоположени бришу се из архијерејског именика и одузима им се свештени дар и благодат Духа Светога, па се одвајају од свештеног сабрања и истерују из оgrade свештеног олтара као прости световњаци. Стога да се нико не усуди да с њима служи или да им неосвећене деснице целива, или да их било као архијереје, било као обичне свештенике поштује, јер су сасвим збачени и одлучени од Господа Бога Сведржитеља.

Раније одлучени некадашњи Иларион Маркианопољски који се усудио да презре наложено му правило одлучења, па без оправдања пред саборским судом гневно и без страха од Бога служи и неосвећено без благослова патријарховог благосиља благочестиви народ, што је противно јасним одредбама свештених канона, а на име 28-ом правилу Светих Апостола, које овако каже: „Ако се који епископ или свештеник или ђакон, праведно за јавне кривице одлучени, усуди да се прихвати служења које му је некада било поверено, такав сасвим да се одлучи од Цркве“. Правило 38 Картагинског сабора вели: „Нашао је за добро сабор да одлучени за своју кривицу од свезе са Црквом, био епископ или ма ко од свештенства, ако се у време свога одлучења пре издржане казне или оправдања свога усуди да ступи у свезу са Црквом, мора сам

себи изрећи пресуду одлучења“. Правило 26 Шестог васељенског сабора овако наређује: „Не приличи да другог благосиља онај који треба своје сопствене ране да лечи, јер је давање освећења благослов, а ко тога нема, како ће га дати другоме“. Дакле, од сада је одлучен и одсечен од заједништва са православним Хришћанством, па као трули уд избличен и проклет и неопроштен и подвргнут свима отачким клетвама. Тако да буде коначно.“

„Православље“ (1872) 275-279

3. ОРОС СВЕТОГ И ВЕЛИКОГ СИНОДА У КОНСТАНТИНОПОЉУ 16. СЕПТЕМБРА 1872. ГОДИНЕ О ЕТНОФИЛЕТИЗМУ

Пазите, дакле, на себе и на све стадо у коме вас Дух Свети постави за епископе да напасате Цркву Божију коју стече својом крвљу (Дап 20:28), - заповеда нам избрани сасуд (Апостол Павле), наговештавајући да ће посред Цркве Божије устати вуци грабљиви који неће поштедети стада и људе, који ће говорити развратне ствари, да би одвратили ученике за собом, па стога нам заповеда да будемо опрезни.

Са ужасом и болом у срцу приметили смо да су и у последње време у крилу васељенског Престола и у средини благочестивог народа бугарског устали такви људи који су се усудили да из световног живота уведу у Цркву неко ново начело племенско – филетизам, па презирући божанске и свете каноне (правила), дрзнули су се да саставе свој племенски (филетистички) збор (φυλετικὴν παρασυναγωγήν). Зато, по дужности, опасавши се ревношћу у Господу, и желећи да по правди спречимо распрострањење зла у средини овог побожног народа, ми смо се овде сакупили у име великог Бога и Спаса нашег Исуса Христа.

Пошто смо скрушеном душом призвали благодат одозго од Оца светлости и за основ узели себи Јеванђеље Исуса Христа, „у коме су сакривена сва блага премудрости и знања“ (Кол 2:3), ми смо размотрили филетизам (племенство) пред судом јеванђелског учења и свагдашњом црквеном праксом, нашли смо да је он, не само стран, већ управо противан Јеванђељу и црквеној стварности. Она пак безакоња која су се непрестано понављала, откако је установљен њихов племенски незаконити збор, нашли смо да заслужују јавне канонске осуде.

Заједно са Светим и богоносним Оцима нашим, са сладошћу примајући божанске каноне (правила) који су исказани духовним трубама

– свехвалним Апостолима, са седам светих Васељенских сабора, са помесним саборима и Светим Оцима, – јер сви они, просвећени једним истим Духом, установили су што је корисно, – и ми одређујемо у Духу Светом:

1. Одбацујемо и осуђујемо племенство (тон фулетисмон), то јест племенске разлике, народне спорове, надметања и раздоре у Цркви Христовој, исповедајући да је то противно јеванђелском учењу и канонима (правилима) блажених Отаца наших, које света Црква држи и сав хришћански свет као побожно и божанско начело.

2. Присталице племенства (филетизма) који су се усудили да оснују зборове на таквим начелима, одлучујемо их од једне, свете, католичанске и апостолске Цркве, проглашавамо их за расколнике према светим правилима (канонима) светих сабора. Исто тако и оне који су се одвојили од православне Цркве подигавши себи посебан жртвеник и уредивши племенско збориште, као што су раније збачени и одлучени – Иларион Маркианопољски, Панарет Филипопољски, Иларион Ловчански, Антим Видински, и они које сада збацујемо – Доротеј Софијски, Партеније Нишавски, Генадије Велески, а тако исто и сви они епископи, свештеници и ђакони које су они поставили, са свим духовницима и световњацима који се слажу са њима, делећи њихова убеђења и држећи њихове противне благослове и свештене послове да су канонски (правилни), – све их проглашавамо за расколнике и стране православној Цркви Христовој.

Ово смо одлучили молећи сведоброг и човекољубивог Господа нашег Исуса Христа предводитеља и савршитеља нашег спасења, да сачува своју свету Цркву беспрекорну и неповређену од сваке нове невоље, утемељену на темељу Апостола и Пророка. А онима који су од ње у расколу и који су створили племенски збор, да дарује покајање, и када се отрезне од свога пада, да приступе једној, светој, католичанској и апостолској Цркви, и да у њој славе са свима православним великога Ангела мира и Бога, који је дошао да све преобрази и благовести мир онима који су близу и далеко, јер Њему приличи свака слава, част и поклонење, са Оцем и Светим Духом у све векове. Амин

Одлуку су потписали: Цариградски патријарх Антим VI, бивши цариградски патријарси Григорије и Јоаким, папа и патријарх Александријски Софроније, патријарх Антиохијски Јеротеј, архиепископ Кипарски Софроније, Агатаngle Ефески, Панарет Ираклијски, Дионисије Никомидијски, Јоаникије Никејски, Герасим Халкидонски, Неофит Дерконски, Григорије Трновски, Дионисије Дидимотиху, Софроније Ико-

нијски, Хрисант Анкирски, Мелетије Аниу, Гаврило Самоски и Икаријски, Теофило Созуагатије, Пајсије Имвроски, Антим Велеградски, Калиник Нишавски, Дионисије Зворнички, Игнатије Литицки, Пајсије Врачански, Евгеније Мелитуполски, Кирило Анастасиуполски, Дионисије Памфилски, Генадије Хариуполски, Атанасије Аргируполски, Партеније Лаодикијски.

I. Καρμύρη, Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της ορθόδοξης καθολικής εκκλησίας, τόμος II, 1968, 1014-1016.

„Православље“ 1873, 91-92

Ιωάν. Ε. Αναστασίου, Ανθολογία πηγών εκκλησιαστικής ιστορίας, τόμος 2, Θεσσαλονίκη, 1981, 75-77.

4. ПИСМО ВАСЕЉЕНСКОГ ПАТРИЈАРХА ВЕНИЈАМИНА ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ ГАВРИЛУ О СКИДАЊУ ШИЗМЕ СА БУГАРСКЕ ЦРКВЕ

Васељенска патријаршија, број протокола 72.
15/2. децембар 1945. год.

Ваше Блаженство најсветији Патријарше Београда и целе Југославије, у Христу Богу вазљубљени и жељени брате и саслужитељу наше смерности Господине Гаврило, у Господу братски грлећи Ваше уважено Блаженство, срдечно Вас поздрављамо.

Познато је Вашем уваженом Блаженству да је Прелиминарна међународна комисија године 1930. у Светој Гори изразила једнодушну жељу у погледу Бугарског црквеног раскола да најсветија Јерусалимска црква преузме братско посредовање да би се ово питање решило путем споразума са нашим апостолским и патријаршијским Васељенским престолом, и да се на тај начин успостави мир и јединство наше једне и свете православне Цркве.

Наша света Велика Христова Црква желела је и надала се стално да ће једнога дана поново видети да се враћају у њено крило они које је, иако су се од ње одделили, увек у својој дубокој материнској љубави од свег срца желела да види с њом сједињене. Наш блаженопочивши претходник Патријарх Фотије II преговарајући са најсветијом Јерусалим-

ском црквом, која се с великом ревношћу сестрински заузимала за решење овога питања, предложио је Светом Синоду да проучи питање Бугарске цркве. Свети Синод је обавио све што је било потребно и одредио услове под којима ће бити могуће уклањање шизме. Нажалост, ствар је прекинута јер је Архијерејски сабор Бугарске цркве, због насталих тешких прилика, замолио да се коначно решење овога питања одложи до бољих прилика.

Бугарско црквено питање поново се поставило када је 21. јануара (1945) Изборни сабор Бугарске цркве изабрао Митрополита Софијског Господина Стефана за Егзарха целе Бугарске, и он нас је известио о своме избору и преузимању вођења Бугарске цркве. Његово Блаженство је том приликом, сходно одлуци Архијерејског сабора, изразило дубоко жаљење Бугарске цркве што је отцепљена од Мајке Велике Христове Цркве и што не одржава с њом духовне и канонске везе и умолило да се уклони шизма бачена на бугарско свештенство и народ, и да се успостави мир и јединство у нашој светој православној Цркви и одржавање канонских односа Бугарске цркве с нашим најсветијим апостолским и патријарашким Васељенским престолом и другим самосталним (аутокефалним) црквама. Истовремено је изразио жељу да се Бугарска црква уздигне на степен Аутокефалне цркве и да јој се одреди место (ранг) међу сестрама православним аутокефалним црквама. У том циљу он нам је послао и нарочите изасланике у лицу Њихових Високопреосвештенстава – Митрополита Неврокопског Бориса, Трновског Софронија и Његовог Преосвештенства Епископа Величког Андреја с пуномоћјима да успоставе заједништво и сарадњу са Мајком Црквом.

Братски расположени према овом делу и молби Бугарске цркве ми смо из дубине душе славили Господа што је услишио молитве Цркве. Пошто су претходно од стране једне изванредне синодске комисије одређени услови и установљене све појединости, састали смо се 22. фебруара (1945) с Њиховим Високопреосвештенствима Митрополитима који сачињавају наш Свети Синод у синодску седницу у нашем патријаршијском храму Светог Апостола Андреја Првозваног и скинули смо шизму која је била бачена на Бугарску цркву, одређујући да сви они који су „актом“ Светог великог Синода године 1872. индикта првог, месеца септембра, у патријаршијском саборном храму Светог Великомученика и Победоносца Георгија оглашени за „расколнике“ и одељене од православне Христове Цркве, „Бугари, свештенство и световњаци буду сматрани за православне хришћане и верну децу једне, свете, католичанске апостолске Цркве, призивајући у исто време Божанско ми-

лосрђе на све оне који су се од отцепљења подвргли било каквој црквеној забрани или посебном одлучењу, и уопште на све оне на којима су били примењени услови непризнавања „Акта“ већ преминуле, Бугаре, свештенство и световњаке“.

Размотривши после тога са нашим Светим Синодом и другу молбу Бугарске цркве о одређивању места Бугарске цркве међу православним самосталним Црквама, и узимајући у обзир одредбе светих канона, ми смо благословили њено Аутокефално уређење и организацију, одредивши да се има звати „Света Православна Аутокефална Бугарска Црква“, и да као наша духовна сестра управља свим што се тиче самостално и аутокефално по поретку и сувереним правилима свих православних самосталних Цркава, признајући за њену највишу црквену власт Свети Сабор Архиепископа Бугарске под председништвом Његовог Блаженства Митрополита Софијског и Егзарха целе Бугарске, чије се име има спомињати у диптисима одмах после имена Његовог Блаженства Архиепископа Атине и целе Грчке. О свему овоме издат је и наш синодски и патријарашки Томос.

Извештавајући, по устаљеном поретку Ваше уважено Блаженство и целу Вашу свету Цркву овим патријарашким Писмом, све ово што је олучено и извршено у нашој светој апостолској васељенској Патријаршији о Бугарској православној Цркви, уверени смо да ће Ваше Блаженство као и сви уважени предстојници православних самосталних Цркава осетити дубоку радост због уклањања раскола и због успостављања пуног заједништва и љубави у крилу наше једне, свете, католичанске и апостолске православне Цркве, и да ће се с нарочитом љубљивошћу односити према најсветијој Бугарској цркви и њеном предстојатељу Његовом Блаженству Митрополиту Софијском и Егзарху целе Бугарске Господину Стефану, пружајући му, ако се укаже потреба, услужно своју помоћ и потпору.

У то име, грлећи Вас поново у Господу, остајемо с братском љубављу Вашег уваженог Блаженства у Христу љубљени брат Патријарх Цариградски Венијамин.

29. март 1945. године

/Гласник – службени лист Српске православне Цркве, број 1 (1946)1-2/

Резюме

Ставрофорный протоиерей д-р Радомир Попович

БОЛГАРСКИЙ ЭКЗАРХАТ ИСТОРИКО-КАНОНИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В предлагаемой работе на основании ключевых исторических документов рассматривается болгарский церковный вопрос конца 60-ых - начала 70-ых годов XIX столетия. Анализуются такие источники, как письма и окружные послания Константинопольского Патриархата, адресованные болгарским экзархам, а также их ответные письма и окружные послания в адрес Константинополя. Обе стороны, как явствует из анализируемых источников, были склонны оправдывать свои поступки. Автор сознательно уклоняется от каких бы то ни было решительных выводов, считая, что документы говорят сами по себе, и оставляя читателям свободу самостоятельно приходить к выводам. В приложении приводятся наиболее значительные документы данной эпохи, связанные с болгарско-греческим церковным спором: турецкий фирман об учреждении Болгарского экзархата, Окружное послание Константинопольской Патриархии болгарам, Орос Великого синода, принятый 16 сентября 1872 года и письмо вселенского патриарха патриарху сербскому Гавриилу о снятии схизмы с Болгарской Церкви 1945 г.

Summary

Archpriest-Stavrophor Dr Radomir Popovic

BULGARIAN EXARCHATE A HISTORICAL-CANONICAL ASPECT

This study addresses the Bulgarian Church matter in the 1860s-70s. The thrust of this work rests on the primary evidence cited – consisting of crucial documents. These include Letters and Encyclicas extended by the Patriarchate of Constantinople, on the one hand, as well as Letters and Epistles sent by Bulgarian Exarches, on the other. Both sides were keen on justifying their case. The author

avoids coming to definitive conclusions, thus allowing the documents to speak for themselves, and readers to draw their own conclusions. The most important documents concerning the Bulgarian-Greek ecclesial conflict can be found in the appendix: the Turkish *Ferman* on the establishment of the Bulgarian Exarchate, the Encyclical from the Constantinople Patriarchate sent to Bulgaria, the Oros of the Great Council of 16 September 1872 and the Letter written by the Ecumenical Patriarch sent to the Serbian Patriarch Gabriel on the lifting of the schism from the Bulgarian Church in 1945.